

THE GEM ARRIVES

THE RUMOR that the heretic, the son of the government-appointed rabbi, had returned, took wing, and flew from house to house, from shop to shop, until it alighted in the studyhouse, raising a great ruckus between afternoon and evening prayers.

Everyone knew the "Gem" as a downright troublemaker for all Jews, a person given to dissoluteness, and so they were all astonished at this sudden change of heart—that he should have returned home to live, even temporarily, in this small town. Many conjectured that there was more here than met the eye. Who knows, it was even possible that he was traveling as a representative of the Lovers of Zion, to make speeches for the new settlers in Palestine and to take food out of the mouths of our religious leaders. . . . And who knows if he wasn't coming to open a secular school, or a reformed *heder*,¹ which was even worse than a secular school? Who could tell?

But just when everyone was imagining mortal danger in this arrival, Yokhanan the Schoolmaster—or, as he was called in town, the Stubborn Ox—denied the whole business, claiming it was pure fabrication. Stuff and nonsense! he argued. Our Gem, who had

been his pupil, was sitting in Warsaw, strolling through the parks and public gardens, skirt-chasing and writing news reports from the four corners of the earth—for who could tell him what he might not do? The Stubborn Ox insisted, "He has not come, and he definitely will not come. I know him. As Proverbs says, 'By his deeds shall the lad be known.'"

Yekhiel the Matchmaker stared down the schoolmaster as though he intended to attack him. "You stubborn-headed Stubborn Ox," he shouted angrily. "I tell you he has come, and that's as clear as daylight."

"Clear as daylight just before evening prayers!" the Stubborn Ox rejoined.

"Idiot! He has come!"

"Where's your proof? Who told you?"

"Who told me? Haven't you heard, Stubborn Ox, that Mikhailko told me, Mikhailko. Do you know Mikhailko? Mikhailko himself brought him, I mean, with his horses from the station. Do you hear?"

"And where did you see Mikhailko?" the schoolmaster countered.

"Where, you ask me, where? And where could I have seen Mikhailko if not at Yekhiel the Matchmaker's tavern. If you are a man of understanding, just go to Yekhiel's and you'll see him with your own eyes."

"But—a matchmaker and a second-hand witness!"

"Forget about the Stubborn Ox!" several people entreated the matchmaker. "Tell us what Mikhailko said."

The matchmaker, having won out, was exultant: "What more do I have to tell you? I've already said the main thing. Mikhailko swore to me, it's five years now that he's made the trip twice a day to the station to bring back passengers, but this is the very first time he's brought back a disfigured Jew like this one."

The schoolmaster leaped up as though he had been bitten by a mule: "It's a lie, a lie. After all, he was my pupil. I say to you, gentlemen, that the boy was handsome, and my wife will agree. Now the lie is out!"

השמועה כי שב האפיקורוס, בן "הרב מטעם", עשתה לה כנפים, ותעף מבית לבית, מחנות לחנות, ותפול בבית-המדרש, ותפיל רעש בין מנחה למעריב.

הכול יודעים את ה"תכשיט" כעוכר ישראל גמור, כאיש אשר בהפקירא נחא ליה, ומתפללים על הרוח אשר עבר עליו — לשוב הביתה, לדור, אם גם דירת עראי, בעיר הקטנה. רבים משערים כי דברים בגו: מי יודע, הן גם זה יתכן, כי נוסע הוא כשליח חובבי-ציון, לדרוש ברבים לטובת הישוב, ולקפח פרנסת הצדיקים... ומי יודע אם לא בא הנה לפתוח בית-ספר, או "חדר מתוקן", המסוכן מבית-ספר? מי יודע? ...

אך בזמן שהכול רואים סכנות-נפשות בהביאה הזאת, הנה יוחנן המלמד — או כאשר יקראוהו בעיר: "העיקש" — כופר בעיקר המעשה וטוען להדגם: לפי דעתו, עורבא פרח! וה"תכשיט" שלנו, שהיה תלמידו לפני, יושב בנארשה, מטייל בגנים ופרדסים, רץ אחרי כל "שעשני כרצונו" וכותב קורספונדנציות מכל ארבע פנות העולם, — כי מי יאמר לו מה תעשה? העיקש באחת: "לא בא, ובוא לא יבוא! אני יודע אותו, במעלליו התנכר הנער!"

ויחיאל השדכן עזין באותו הרגע את המלמד, כאילו הוא מתנשק בנפשו.

— עיקש בן עיקש — קרא בזעם. — אני אומר לך, כי בא, כי נכון הדבר נכון היום!

— בין מנחה למעריב! — מפסיקו העיקש.

— שוטה! הוא בא!

— וראיה לדבר? מי הגיד לך?

— מי הגיד לך? הלא שמעת, עיקש, כי מיכאלקו הגיד לך, מיכאלקו; יודע אתה את מיכאלקו? הוא מיכאלקו, אשר הביא בכבודו ובעצמה רצוני לומר: בסוסיו מן התחנה, השמעת? ואיפה ראית את מיכאלקו? — הקשה המלמד.

— איפה, תשאל, איפה? ואיפה יכלתי לראות את מיכאלקו, אם לא אצל יחיאל המווג? אם בעל-נפש אתה, לך אל יחיאל המווג ותראנו פנים אל פנים.

— אבל — שדכן ועד מפי עד!

— הנח לו להעיקש! — פנו רבים אל השדכן — ספר נא מה אמר מיכאלקו.

והשדכן מצהיל קולו בנצחון:

— ומה לי לספר לכם עוד? כבר אמרתי לכם שורש דבר. מיכאלקו נשבע לי, כי זה חמש שנים הוא נוסע פעמים בכל יום אל התחנה להביא אורחים, אך "יהודי מנוול" כזה לא הביא עוד מימיו.

והמלמד קפץ כאילו נשכו הערוד:

— שקר, שקר! הלא תלמידי הוא; אני אומר לכם, רבותי, כי הנער יפה-עינים, גם אשתי אמרה כן! עתה נגלה השקר.

— שוטה — ענה השדכן ויירק מול המלמד — מה שהיה עבר, ועכשיו אומר מיכאלקו, כי מנוול הוא מאין כמוהו! — עכ"ם גמור! הפאות גדועות עד השורש, הזקן מגולח; על ראשו — מספר מיכאלקו — כובע גדול, שחור ומגוהץ כמנעל הנשים; מיכאלקו נשבע לי כי ירק בפניו, כאשר ירקתי אני עתה בפני העיקש!

המלמד לא שת לבו לכעסו של השדכן והוא הולך לשיטתו: אם כה השתנה הנער, איך הכירו מיכאלקו? מיכאלקו ראה איזה אשכנזי וטעה בשקל-הדעת!

והשדכן פוצה את פיו כמעט בגועל-נפש:

"Idiot," the matchmaker answered and spat in the direction of the schoolmaster. "That's all past history, and now Mikhailko says he is absolutely disfigured. A complete *goy*! His earlocks are entirely chopped off, his beard is shaven, and on his head, according to Mikhailko, he wears a big hat, black and pressed like a lady's shoe. Mikhailko swore that he spat at him, just as I spat now at the Stubborn Ox."

The schoolmaster, ignoring the matchmaker's anger, persisted: "If the boy is so changed, how could Mikhailko have recognized him? Mikhailko must have seen some German and got mixed up."

The matchmaker retorted almost in disgust: "Mikhailko got mixed up! Idiot, Mikhailko never makes a mistake, he's known for his sharp eye."

At that very moment, the door clattered open and Yossil the Bastard burst into the room shouting, "I saw him, I saw him."

In an instant the debaters and listeners crowded round Yossil the Bastard to hear what he had to say, but he was panting heavily from running, and until he gets his wind and is able to speak, I have the time to assure you that our Yossil was conceived and born in holy wedlock but that he was a "diligent" sort, this lad (a lad with a wife and five daughters)—"fire won't burn him nor water drown him!", "he's both a fiery flame and unstill water!" All matters of material support Yossil left to his wife the shopkeeper, while he was the animating spirit in the wheels of the community. He had a hawk-eye to see everything done secretly and in the innermost privacy, an ear like a funnel to catch the confidential whispers of the deepest night . . . besides which Yossil had a honeyed tongue to tell the tale as it should be told, and swift hands to provide unanswerable demonstration for whatever his tongue pronounced. If an itinerant preacher came to town, Yossil was the first to stop up his mouth with a rotten apple. If the *eruv*² fell, Yossil ran through the streets announcing it on the Sabbath day before prayers, stopping the householders in their tracks, prayer-shawls in hand, like dumb statues in the open square. If a government inspector came to examine trade permits, Yossil was the one who had knowledge of his every whereabouts, and before you knew it he was on the synagogue roof warning people with a rooster's call. Who was it arranged an official marriage ceremony between Shmaryahu the Drifter and Yekhezkel the Ascetic? Yossil!

But Yossil has now caught his breath, and he reports: "So, I've seen him in the flesh. This is how it was. I, too, saw Mikhailko and I said to myself—Is it possible? Can the Gem come into our midst without a reception from Yossil the Bastard?"

"I should say not," his audience encouraged him.

"No sooner said than done. So off I go to the German's house. But the government rabbi wasn't born yesterday either. He comes out to greet me in the sitting room while the Gem is hidden within, in the next room.

"*Ai-yai-yai*," many of the studyhouse crowd expressed their astonishment.

"But Yossil the Bastard won't take no for an answer. As our Sages said, 'he who is performing a divine precept is enjoined. . .'"

"To finish!" the schoolmaster chimed in.

"And I had made up my mind to speak with this German of ours till the light of day, to speak, to taunt, to provoke him, if need be, to curse him and pull his beard, until that good-for-nothing would rush in to his father's aid."

"Water won't burn him!" mumbled one of the listeners in hasty confusion. "And fire won't drown him," another tumbled after the first.

— מיכאלקו טעה בשקול-הדעת! שוטה, מיכאלקו לא טעה עוד מימיו למיכאלקו יש טביעת-עין...

אך באותו הרגע נפתחה הדלת ברעש ו"יוסיל הממזר" פרץ הביתה בקול:

— אני, אני ראיתיו!

המתנפחים והשומעים נחרו כרגע אל "יוסיל הממזר" לשמוע מה בפיו, אך מפני מרוצתו הוא שואף רוח בכבדות, וטרם ישוב אליו רוחו ויוכל לדבר כן, יש לי פנאי להבטיחכם, כי יוסיל דנן הורחו ולידתו בקדושה, אך — "חרוץ גדול" הוא, הבחור הזה (הבחור הזה אשה יש לו וחמש בנות), "באש לא ישרף ובמים לא יטבע", "אש להבה הוא וגם פחו כמים!" — את כל עניני הפרנסה עזב יוסיל לאשתו החננגית והי לרוח החיה באופני הקהל. לו עין איה, לראות את כל הנעשה בחשאי ובחדר לפנים מחדר, ואזון כאפרכסת, לשמוע גם סוד שיח האשמורות... מלבד זאת יש ליוסיל פה מפיך מרגליות, "לספר את המעשה", וידים נמהרות, להיות למופתים חותכים לכל היוצא מפיו! אם יבוא מגיד העירה, יוסיל הוא הראשון לבלום את פיו בתפוח נרקב; כי יתקלקל "העורב", יוסיל רץ לבשר בחוצות, ומעמיד בשבת קודם התפילה את בעלי-הבתים עם שלטותיהם בידיהם, כפסילים אילמים ברשות-הרבים; וכי יבוא בוהן ובודק לתעודות המסחר, יוסיל הוא האחד היודע את ארחו ורבעו, וכבר קפץ על ראש הגג של בית-הכנסת ומהיר את העם בקריאת הגבר! ומי העמיד חופה וסידר קדושין בין שמריהו הבטלן ויחזקל הפרוש? יוסיל!...

אך הנה יוסיל כבר שבה רוחו אליו; ומספר הוא:

— ובכן, ראיתיו פנים אל פנים. ומעשה שהיה כך היה. גם אני ראיתי את מיכאלקו ואמרתי אני בלבי: היתכן? תכשיט זה בא בצל קורתנו ויוסיל ממזר לא יקבל פניו?

— בתמיהה! — עזרו לו מסביב.

— ואני אומר ועושה. הולך אני אל בית "האשכנזי". אך

"הרב מטעם" גם הוא חכם; יוצא הוא לקראתי אל החדר הראשון, והתכשים לפני-ולפנים — בחור השני.

— אי-יאי! — השתוממו רבים.

— אך יוסיל הממזר לא ישוב על עקבו. העוסק במצנה אומרים לו...

— גמור! — מסייע המלמד.

— ואני גמרתי בלבי לדבר עם "האשכנזי", עד אור הבוקר; לדבר, להתל ולהתגרות בו, בשעת הדחק, לקללו ולמרוט את זקנו, עד שיבוא המננל ליגע אביו!

— במים לא ישרף! — הגה אחד העומדים בהפז.

— באש לא יטבע! — גרף אחריו השני.

"Meanwhile, he humbly asks me: 'What can I do for you, Reb Yossil?' The damned scoundrel addresses me with fine language! In everybody's book I'm Yossil the Bastard, and he calls me Reb Yossil! Tit for tat, I will call you 'rabbi'! So I answer him innocently: 'I've come to you to request a special talisman.'"

"What kind of a talisman?"

"For a child."

"For you, Reb Yossil?" he asks with a friendly smile, extending his hand, which I let dangle while I answer coolly: "There's time enough for that, my wife hasn't yet given birth."

"Then why do you need a talisman?" the old fool wonders.

"But she has a big belly!" I tell him.

"The old sinner sees I'm making a fool out of him, twists his face around, and, laughing, too, he asks: 'So what's all the fuss about?'"

"What's all the fuss?" I answer, my blood beginning to boil. 'Do you think I too am a rabbi with bed and board all free and clear? Do you think I too shear the newborns, the newlyweds, and the dearly departed to stuff my own gullet? I have to earn my bread by the sweat of my brow.' His face, let me tell you, turned the color of sour mustard. And I say to him: 'Yes, "Rabbi", I have to make a trip to the Count's to buy a timber tract. I'll have to stay there a week or more, and I want to leave the talisman with my wife, Heaven protect her.'

"He all the while restraining himself with all his might, and trying to force a laugh again. 'But Reb Yossil,' he says, 'you yourself are versed in the Law. How can I give you a talisman when there is a double doubt involved?'"

"What double doubt?"

"First, that she may not give birth."

"Is this some sort of joke?" I ask bitterly. 'Didn't I tell you she has a bulging belly?'"

"Second, if she does give birth, it may be to mere wind."

"Now I was the one who couldn't restrain myself. This filthy old man says my wife will give birth to mere wind. 'May a withering wind seize your father's father!' I tell him and I also raise my hand, but at that moment the door opens and there is the good-for-nothing in the doorway. Just what I wanted, so I've run here to tell you and now I'm off to sick Reb Yisrael to tell him."

"Blessed be the Lord!" the prayer leader's voice rang out with the call to prayer, and the worshipers scattered to their places, except for Yekhiel the Matchmaker and Yokhanan the Schoolmaster, who as Hasidim did not join this prayer quorum and so withdrew to the area behind the stove where they continued to talk.

"And what do you say now, Stubborn Ox?" asked the matchmaker.

"What do I say now? Now I say that if I were in the Countess's place, I would not have allowed the Gem to enter the city. I can tell you, he will turn this town upside down!"

The matchmaker sighed. "No doubt about it. A sinner like him!"

"He will of course hold public meetings, make speeches . . . But what's to be done?"

"And whose fault is it? It's the rabbi's fault. From the day the rabbi came we have become like Sodom, even like unto Gomorrah. The real rabbi is afraid to open his mouth, doesn't dare protest. . . . The householders are concerned only with their own profits, every one of them."

"Do you know, Yokhanan?" the matchmaker interrupted. "Yesterday I saw something new at the house of Raphael Kotzker. Just imagine, a huge box half as high as a man, wide on one side and narrow on the other, a really lovely box. I ask: What's this?"

— בין כך וכך, והוא שואל אותי בעונה: מה חפצך, רבי יוסיל; ה"ימה שמך" מדבר אלי רכות! אליבא דכולי עלמא אני יוסיל ממזר, והוא קורא לי רבי יוסיל! על דאסתפא אטפוך; אני אקרא לך: רבי! והגני עונה לו בתמימות: באתי אליך לבקש ממך פתקא. "איזו פתקא?" — בשביל ילד. למענך, ר' יוסיל? שאל בצחוק חן; — למענך עניתי בגאון, מסתמא למעניו, "מזל טוב, ר' יוסיל!" והוא שולח יד, אני אינני מקבל את היד הפשוטה ועונה בקורת-רוח: עוד חזון למועד, אשתי לא ילדה עוד. "ולמה לך פתקא?" השתומם השוטה הזקן. "אבל כרסה בין שיניה!" עניתי. רואה הזקן האשמאי, שאני משטה בו, והוא מעמיד את הפרצוף ושואל בצחוק גם הוא: ומה כל ההרדה? — "מה ההרדה?" עניתי ודמי התחיל לרתוח — התדמה בנפשך, כי גם אני "רב" . . . ולחמי נתן ומימי נאמנים? כי גם אני גוזז את הגולדים, הנישאים והנפטרים לשובע נפשי? עלי לעבוד בועת-אפי על פתלחם. — פניו, אני אומר לכם, משתנים ככרום, ואני מדבר: כן, "רבי", עלי לנסוע אל האציל לקנות יער למקנה. . . עלי להתמהמה שם ימים או עשור, וחפץ אני להשאיר את הפתקא ביד אשתי תחי. . . והוא מתאפק בכל מאמצי-רוח ומנסה עוד הפעם לצחוק: "אבל ר' יוסיל, אומר הוא, הלא בן תורה אתה, איך אתה לך פתקא וספק-ספיקא הוא." — איזה ספק-ספיקא? — "ראשונה — אמר — שמא לא תלד!" — הצחוק תעשה לי? — התמרמתי — הלא אמרתי לך, כי ערמת חטים בין שיניה! — שנית, אם תלד, שמא תלד רוח. . . פה לא התאפקתי אני, היכי דמי? הזקן והמנוגל הזה אומר, כי אשתי תלד רוח! "יפנס רוח באבי אביך!" אמרתי לו וגם הרימותי את ידי, אך באותו הרגע נפתחה הדלת והמנוגל נראה בפתח. תאנתי נהייתה, וארוץ הנה להגיד לכם. עתה אני רץ אל ר' ישראל החולה לספר לו. . .

— ברכו! — נשמע קול בעל-התפילה, והמתפללים נפזרו איש למקומו, מלבד יחיאל השדכן ויוחנן המלמד, החסידים שאינם מתפללים עם הצבור, אשר נסוגו אחור אל התנור ויוסיפו לדבר. — ומה אתה אומר עתה, עיקש? — שאל השדכן. — מה אני אומר עתה? — ענה המלמד — עתה אומר אני, כי לו הייתי תחת הפריצה, לא נתתי להתכשית לבוא העירה. . . אני אומר לך, כי הוא יהפוך את העיר משורש! השדכן נאנח: — בלי ספק! רשע כזה! — בלי ספק יקהיל קהילות, ידרוש ברבים. . . אך מה לעשות? — ובצואר מי תלוי הקולר? בצואר הרב. . . מיום שבא הרב כסדום היינו, לעמורה דמינו: הרב האמיתי ירא לפצות פה, אינו יכול למחות. . . בעלי-הבתים איש לבצעו מקצהו. . . הידוע אתה, יוחנן — שיסע השדכן את דברין — אתמול ראיתי חדשות בבית רפאל מקוצק: שער בנפשך — תיבה גדולה וגבוהה כחצי קומת-איש, רחבה מצד אחד וקצרה מצד השני, תיבה יפה מאד. אני שואל: מה זאת? והם אומרים לי: כלי-זמר, על הכלי הזה פורטת בת ר' רפאל! — ואני — אומר המלמד — הייתי שלושם בבית שמעון, מי שהיה סנדלר, ואקרא את הבן לתורה, כי מלמד אני שם להוראת-שעה, ולא אבה ללכת, כי סעודת-מצנה היום.

4
And they tell me: A musical instrument, Reb Raphael's daughter plays this instrument!"

"And I," says the schoolmaster, "two days ago I was at Shimon's house, the one that used to be a shoemaker, and I called the son to his studies, for I tutor there, but he refused to come because they were having a ceremonial feast."

"A ceremonial feast at the shoemaker's? Were they celebrating because someone had completed a round of study of the Talmud?"

"God forbid! His big sister was eighteen years old, and her birthday is a family holiday, a regular Jewish holiday. Can you understand a thing like that?"

But the matchmaker was already lost in calculations. Then suddenly he snapped to attention. "My dear friend, Reb Yokhanan," he asked hastily, "did I say anything at all against the rabbi's son, or against his father?"

"You? It seems to me you called the son a sinner."

"It's a lie, a lie!" the matchmaker denied.

"Now I remember very well. You also said 'good-for-nothing'."

"Also 'good-for-nothing'?" repeated the matchmaker fearfully.

"And also 'mongrel'."

"'Mongrel?' Oh, no, no! Reb Yokhanan, my friend, swear to me that you will reveal to no one what I have said."

"Why? What's happened to you? Have you found a match for him?"

"Yes, yes, I admit."

"Hurry, hurry. Clean out this contamination from our city."

"I can't, Reb Yokhanan, I can't. It's the hand of God. Yesterday Raphael's wife complained to me that there's no properly cultivated young man for her daughter. Just this morning she cursed me up and down because I could not provide for her house, and now this evening a cultivated young man comes to town."

At that point Yokhanan was stirred to open anger. "What are you saying? Do you mean to leave this source of infection in our midst?"

"What can I do, Reb Yokhanan, it's God's hand. Passover will soon be here, and a Jew needs to earn a living. Why, this is personal Providence!"

"A Jew needs to earn a living . . . true, true," the Stubborn Ox murmured reflectively on his part. Then he added, "So be it. I won't say a word, but what percentage will you give me? After all, I'm practically a member of the household there."

A GATHERING OF INTELLECTUALS

Dusk. On the sand by the river three boys are stretched out.

"I am a simple storyteller, and I shall conceal nothing from you, so let me tell you at once that the little one is Blond Shmuel, with the golden hair and the fine skin, who is full of feeling and freckles. The tall skinny one lying in the middle, with the deep black eyes that are always moist, with the chalk-white melancholy countenance, is Michael the Poet, who sings of the four seasons and of Israel and its redemption. The third one, whose ears are like a donkey's, whose nose is like an eagle's, whose eyes are like a deer's darting back and forth, and whose swift hands are like a windmill—he is Tongue-Tied Gabriel, called that ironically for his special gift of piling question upon question, particularly on the subject of the disgraceful state of education among Jews."

secular forms
of celebration

— בבית הסנדלר סעודת מצנה? סיום הש"ס?
— חס ושלום! לאחותו הובגרת מלאו י"ח שנים ויום
הולדתה היה לחג המשפחה, לחג בישראל. התבין?
אך השדכן כבר נתפס במזימות, ופתאום התעורר:
— חביבי, ר' יוחנן — שאל במהירות — האני דברתי דבר
או חצי דבר על בן הרב? או על אביו?
— אתה? כמדומה לי שקראת להבן רשע...
— שקר, שקר! — מכחיש השדכן.
— עתה אני זוכר היטב. גם, בליעל! אמרת!
— גם בליעל? — שנה השדכן בפחד.
— וגם, רועה בקר!
— רועה בקר??! אוי לי, אוי לי! חברי ר' יוחנן, השבע
נא לי כי לא תגלה לאיש את אשר דברתי!
— מדוע? מה זה היה לך? ... שדוך מצאת בשבילי?
— כן, כן! הנני מודה לפניך!
— מהר, מהר מעשיך. בער את הגלל מן העיר!
— לא אוכל, ר' יוחנן! לא אוכל! אצבע אלהים היא. אתמול
התאוננה אשת רפאל באזני, כי בעיר אין משכיל בשביל בתה.
היום בבוקר קללתני אשתי קללה נמרצת, על אשר לא אמציא
טרף לביתי, ועתה בערב בא העירה משכיל!
ויוחנן התעורר בחימה שפוכה:
— מה אתה דובר? תפץ אתה להשאיר פה את החמץ?
— מה אעשה לך? יוחנן חביבי, אצבע אלהים היא! חג
הפסח ממשמש ובא... היהודי צריך לפרנסה... השגחה פרטית!
— היהודי צריך פרנסה... אמת, אמת, — הגה העיקש נכאים
גם הוא — יאחזרי רגע הוסיף:
— יהי כן, אני לא אגלה את הסוד, אך כמה תתן לי אחוז
למאה? הלא בורבית אני שם...

ב

והמשכילים יזהירו...

ערב. על החול אשר על שפת הנהר משתטחים שלושה
נערים.
אני מספר פשוט ואינני מכסה מכם דבר, ועל כן אגיד לכם
מראש, כי הקטן שבהם הוא שמואל הצהוב בעל שערות הזהב
והעור הדק, המלא רגש וכתמי-חמה. הארוך והדל, השוכב
בתווך, בעל העיניים העמוקות והשחורות והלחות תמיד, בעל
פני הסיד ורוח היגון השפוכה עליהם, הוא מיכאל המשורר,
השר על כל ארבע עתות השנה ועל ישראל וגאולתו. השלישי,
הדומה לחמור באזניו, לגשר בחטמה, לצבאות השדה בעיניו,
הרצות רצוא ושוב, ולרחמים של רוח בידיו המהירות — הוא
גבריאל, שאינו יודע לשאול הנקרא כן בלשון "סגינהור",
על פי כשרונו הטוב עליו לגבב שאלות על שאלות, וביחוד
על דבר החנוך הפרוע לשמצה בישראל.

פרו / 4 '48

But I forget the main point: Blond Shmuel plans to be a writer. The three friends have gathered and are waiting for a fourth, Aharon the son of Shimon (the one who used to be a tailor).

If Aharon were only with them, we could see in one view the four wheels of the wagon of Enlightenment in limbo city. They are all secret adherents of the Enlightenment: that is to say, after midnight in the rainy season, in the studyhouse, and on summer evenings, under the starry skies, when the mist spirals up from the damp meadows and moves out to cover the town stretched along the edge of the forest.

And the forest murmurs and whispers gravely from afar, as though it, too, were solving lofty questions . . . between the tangled growth of trees flows the pure river, its waters welling tranquilly, silently, while up above the silvery mist glides, its coral borders following the sun in stately progress to the sea . . . the sun on its part ignores the adherents of Enlightenment, pays them no heed. It makes its way quietly, bathing in crimson splendor and pouring streams of beaten gold down on the mountain and on the flock of sheep on the banks. A fresh evening breeze plays with the whispers of the forest and the murmur of the flowing water, with the sound of the grave questions that the enlightened young men were preparing to propose to the rabbi's son, who had come from Warsaw and set them all into a fine state of pleasant commotion.

They had already decided to go and welcome him, even if the whole town went beserk because of it . . . but why hadn't Aharon come?

"He never keeps his word!" Blond Shmuel complained.

"I'm sure he couldn't make it," the Poet defended him. "And why should you make such a fuss?"

"Why should I make a fuss? You would too if you were as hungry as I am! I haven't had a bite of food since this morning, and he was supposed to bring bread and cheese."

"Glutton!" Tongue-Tied Gabriel called out, while the Poet added, "In my right-hand pocket wrapped in paper are apple seeds I collected Saturday. Put your hand in and you'll find them."

The Blond follows his advice while the Tongue-Tied One goes through all sorts of questions till he comes to the tenth question—the issue of the people in Argentina now complaining.

"Absolute nonsense!" insisted the Poet. "We have no connection with Argentina. Hasn't the Baron Hirsch read Eisenstadt's Hebrew article which clearly demonstrates that the Argentine colonization scheme will never work?"

"But the Baron has already purchased the land!"

"If that's the case," the Poet went on, "he's thrown his money out the window. Why did he make such a decision all on his own? Why didn't he consult the literary world?"

"But, any way you look at it," the Blond said after eating the seeds, "our brothers are settling there and we have to help them."

"You're right about that," answered the Poet.

"Afterward, one can deal with the question of literature, I mean, the question of nature and the imagination, for even if our blond friend inclines to the imagination and divorces himself from nature, we still have to hear what they say about this in Warsaw!"

"That's all right with me," said the Blond. "I won't swerve from my own path even if every chief-cook-and-bottle-washer in the world decides to contradict me, but it would be nice to hear from the Poet himself that imagination is finer than nature and superior to it."

"In poetry," responded the Poet, "but not in prose."

"And I say, even more so in prose. For in poetry, sound can make up for the deficiencies of imagination. As for me, if I can't

עיקר שכחתי: שמואל הצהוב מתעתד להיות מספר בישראל. שלושת הרעים נקבצו, ומחכים הם עוד להרביעי, הוא אהרן בן שמעון, מי שהיה סנדלר.

לו היה גם אהרן בתוכם, כי אז ראינו בפעם אחת את ארבעת האופנים אשר לעגלת ההשכלה בעיר התווה. מאלי מובן, שכולם משכילים הם בסתר, כלומר: אחרי-חצות לילה בימות-הגשמים— בבית-המדרש, ובערבי ימות-החמה— תחת כפת הרקיע, בזמן שהאד עולה מן האחו הלה, מגיח לכסות את העיר המפורזת על ידי היער...

והיער הומה ומתלחש מרחוק בכובד-ראש, כאילו גם הוא פותר שאלות רמות ונשגבות... בין עציו הסבוכים שטוף הנהר הזך, אשר מימיו מפכים בנחת ובדממה, ובמרום ינועו לאט-לאט ערפלי כסף ושפות אלמוגים להם מסביב, והם מדדים אחרי השמש הימה... וגם השמש לא תשית לב למשכילים ולא תתבונן בהם. עושה היא את דרכה בנחת. טובלת בשפירי האדגמן ושופכת פלגי ירקרק חרוץ על ההר ועל עדר הצאן אשר במורד ההר. ורוח צה, ורוח הערב, משתשש את לחש היער והמית המים המפכים, את קול החליל אשר בפי הרועה, את צלצלי הפעמונים על צוארי העדר, ואת השאלות התמורות, אשר יאמרו המשכילים להציע לפני בן הרב, הבא מנארשה, ועושה מכולם המולה אחת דקה ונעימה.

כבר גמרו אומר ללכת ולקבל פניו, ולו גם תהפך העיר כולה לתווה ובוהו... אך מדוע לא בא אהרן?

— לא עמד בדבריו מעולם! — קרא הצהוב.

— בלי ספק לא יכול, — המליץ בעדו המשורר — ולמה תפריע?

— למה תפריע! לו היית רעב כמוני... מן הבוקר לא בא כל מאכל אל פי, והוא אמר להביא להם וגבינה...

— רעבתן! — קרא ה"שאינו יודע לשאול", והמשורר אמר:

— בצלחתי בימיני כרוכים בנייר זרעוני תפוח, אשר אספתי ביום השבת, שלח ידך ומצאת.

הצהוב שומע לעצתו, וה"שאינו יודע לשאול" הולך ומונה שאלות משאלות שונות, עד בואו אל השאלה העשירית: שאלת המתאוננים בארגנטינה.

— הבל הבלים! — קרא המשורר — אין לנו חלק ונחלה בארגנטינה! האם לא קרא הפארון הירש את מאמר "בן פלדר", אשר הוכיח מראש, כי הישוב בארגנטינה לא יקום ולא יהיה? — אבל הפארון כבר קנה אז את האדמה!

— אם כן, — אמר המשורר — הוא הניח את מעותיו על קרן הצבי! מדוע הוא דן יחידי? מדוע לא שאל את פי הספרותו — אבל, איך שיהיה — אמר הצהוב אחרי אכלו את הזרעונים — הלא שם יושבים אחינו ועלינו להושיע להם.

— בזאת צדקת — ענה המשורר.

— אחרי כן שאלת הספרות, רצוני לומר: שאלות הטבע והדמיון, כי אם רענו הצהוב נוטה אחרי הדמיון ונותן גט-פטורין להטבע, עלינו לשמוע עוד, מה יאמרו בנארשה!

— יהי כן, — אמר הצהוב — אני לא אסור מדרכי, גם אם יבואו כל מלכי מזרח ומערב לעמוד לשטן לי, אבל — נעים יהיה לי לשמוע גם מפיו, כי הדמיון נאה הוא ונעלה מהטבע.

— בשיר — אמר המשורר — אך לא בפרוזה.

פס 15 '48

ride on an angel's back, I will not soar, and if I don't soar, I will flop on my face. But enough questions. Aharon isn't coming and I am very hungry—those seeds were only oil to the fire. I'm afraid that an unworthy thought may be occurring to me, that the material and economic question takes precedence over all others . . ."

"But Aharon will come!" the Tongue-Tied One tried to reassure his ravenous companion.

"And I do not believe it," said the Blond. "And let me tell you this besides—if it is Aharon's fate to be the first of us to marry, he will not keep his word, he will not fulfill the pledge we all made! One of two things will happen—either he'll back out of the match and run away, or he'll obey his parents and take a wife but he won't turn over the dowry to the benefit of the group. Can't you see?"

"No, but we can hear," his friends answered. And in fact they could make out footsteps—it was Aharon leaping over the hillocks of the meadow. In a moment he stood before them.

"Bread and cheese!" called the Blond.

"I didn't bring any. When we get back to town I'll give you change to buy something. But I have brought the strangest and most wonderful news."

"What happened? What happened? Tell us!"

"Yekhiel the Matchmaker is proposing a match between Raphael Kotzker's daughter and the rabbi's son!"

"Are you serious?"

"I swear! My mother told me!"

BIRDS OF A FEATHER

In the city tower is a clock; its columns are stone, its sinews, wagon rope; its members, iron and copper. But the giant is lazy, and from time to time it goes slack and moves heavily. Then suddenly it loses its voice, and it stops.

The clock tower is the only one of its kind in town, and the only, lonely one of his kind is Nahum the Watchmaker, its constant physician who knows how to treat its complaints, to cure it again and again, and to set it right once more. Nahum is in his seventies

and his hair is white, but he holds himself erect, and when he raises his heavy eyebrows, a steady light illuminates his face, a tranquil, confident light. Nahum is devoted to the clock. He says: one day he and I will both stop working—and he knows what he is talking about—without Nahum the clock will stop, and if the clock stops the one bond connecting Nahum with life will be severed, for who or what else is there for him here?

It is ten years since he came all alone to the town, and he lives all alone till this day. At first he was pestered with questions: "Where is a fellow like you from?" "Where is your wife, my good man?" "What's your story?" And so forth. But he would answer with another question: "Do you have a clock to repair?" If not, he would turn himself around and move on.

So he had very little to say. He made himself scarce in the townsmen's homes; he did not go around looking for jobs. When someone came to him and showed him a broken watch, he looked it over, then set a fee without yielding a penny from the amount he announced. He never did work on credit, and if one of the prosperous householders insulted him because of it while taking the repaired timepiece from him, he paid no attention but went on with his work, and when the customer had finished his tirade, he would answer quietly, "all that is neither money nor the equivalent of money."

— ואני אומר: בפרוזה לא כל שכן... כי בשיר יוכל הצלצול למלאות חסרון הדמיון. ואני, אם לא ארכב על הכרוב לא אעוף, ואם לא אעוף אפול ארצה! אולם כלו נא את שאלותיכם. אהרן לא יבוא, ואני רעב מאד; הורעונים היו אך כשמן למדורה. ירא אני מאד פן יעלה גם על לבבי דבר בליעל, כי שאלת המחיה והכלכלה עולה על כל השאלות...

— אבל, אהרן יבוא! — מנסה ה"שאינו יודע לשאול" להרגיע את הרעבתן.

— ואני אינני מאמין — אמר הצהוב — וגם זאת אגיד לכם: אם יעלה בגורלו של אהרן לשאת ראשונה אשה, לא יעמוד בדבורו, לא יקיים את השבועה אשר נשבענו כולנו! ואחת משתי אלה, או כי ימאן ויברת, או ישמע בקול הוריו, יקח אשה, אך את הנדה לא יתן לטובת הכלל! הן רואים אתם!...

— אבל אנחנו שומעים, — ענו רעיו. ובאמת הגיעו לאזנם פעמי איש, ואהרן מדלג על גבנוני האחו, ובן-דרגה עמד לפניו.

— לחם וגבינה! — קרא הצהוב.

— לא הבאתי — ענה אהרן — בעיר אתן לך איזו אגורות.

ואני חדשות ונצורות הבאתי, חדשות נוראות.

— מה היה? מה היה? ספר נא!

— יחיאל השדכן מדבר נכבדות בין בת רפאל מקוצק ובין

בן הרב!

— האומנם?

— חי נפשי! אמי ספרה לי!

מצא מין את מינו

במגדל העיר — מורה-שעות. והשעון מטילין — אבני השדה, גידיו — חבלי עגלה, וגרמיו — ברזל ונחושת. אך עצל הוא הענק, וכפעם בפעם יהלש ויתנהל בכבדות. פתאום ונחבא קולו, ועמד...

אחד הוא מגדל-השעון בעיר, ואחד גלמוד הוא נחום השען, רופאו היודע לכלכל מחלתו, להעלות לו כפעם בפעם ארוכה ולנחותו בדרך ישרה. נחום הוא כבן שבעים שנה וכבר שיבה זרקה בו; ובכל זאת קומתו זקופה, ובהתנשא גבות עיניו הארוכות, יאיר את פניו אור קפאון, אור השקט ובטחה. ונפש נחום דבקה בשעון; הוא אומר: אני והוא נעמוד יום אחד מלכת — ודבריו יש להם יסוד; בלי נחום יעמוד השעון, ואם יעמוד השעון ינתק המוט האחד המקשר את נחום אל החיים, כי מי לו פה? ומה לו פה?

זה עשר שנים בא בגפו העירה, ובגפו הוא חי עד היום הזה. בימים הראשונים סבוהו בשאלות משאלות שונות: "מאין היהודי?", "איזה אשתך, רבי קרוב?", "מה מעשיך?", וכו', וכו', והוא היה משיב שאלה אחרת: היש לך מורה-שעות לתקן? ואם אין, יפנה שכמו וילך לו.

ויהיו כל דבריו מעטים מאד. מוקיר הוא את רגליו ממעונות בעלי-הבתים; איננו הולך לקבל עבודה. וכי יבוא איש אליו, והראה לו שעון מקולקל, והתבונן בו, וקצב מראש את שכרו, מבלי עשות הנחה אף פרוטה אחת מאשר הגיד. ואת עבודתו בהקפה לא יתן, ואם יחרפנו על זאת אחד הגבירים, אשר הוציא את הכלי המתוקן מידו, לא ישעה אליו, כי אם יעשה את עבודתו, וככלות הגביר את גדופיה, יענהו במנוחה: כל זה אינו לא כסף ולא שווה-כסף.

When he first came to town he was a target of opprobrium. The women were afraid of his "evil eye", for, they claimed, "that's why his brows are so heavy, to hide his evil eye."

The artisans resented his pride because he had nothing to do with them. The studyhouse worshipers viewed him with scorn and disdain. He was neither a tailor nor a leather-worker, yet he went out of the studyhouse right after the service without so much as looking into a copy of *Ein Yaakov*,³ and the householders considered him a wild man.

With the passage of time, however, people got used to him, to his silence and his deliberate movements, and they came to ignore him.

Now before the son of the government-appointed rabbi came back, the rabbi, too, was lonely and neglected in the town. His wife had died some time before and he remained in a mourner's

3. A popular collection of rabbinic legends in Yiddish translation.

deep melancholy. He was short, thin, an excitable man. His movements were rapid and impetuous, but his eyes revealed a gloomy, exhausted spirit. Nevertheless, there were still fiery sparks in this pile of ashes. Sometimes his eyes would kindle. From his lips would flow a burning incandescent stream, then, all at once, the flame would go out. His eyes would lose their luster, his lips turn pale, and the old man would seem to shrink and become still smaller.

But this lonely person, instead of a clock, had a library from the '60s, and that was the solace of his existence.

Once the sleeping town was roused from its slumber, and the drifters, the shopkeepers, the women, and the young boys pointed up at the railing around the clock in the middle of the tower—where the rabbi and the watchmaker could be seen standing together, and afterward coming down the stairs together. On the bottom step they parted with a handshake—a thing for all to puzzle over.

The enigma deepened when it became known that the watchmaker, on his daily trip to visit his patient in the tower, stops at the rabbi's house to wish him well. It is said that he rarely crosses the threshold. For the most part, he stands in the doorway, says "good morning" to the rabbi, listens for the response—"and a good year to you"—then turns around and retraces his steps.

theatrical farce

THE WAY IT'S SUPPOSED TO BE

The rabbi's son, despite the testimony of his former teacher, did not have beautiful eyes, his eyes were dull and tired; at the age of twenty-four, he had already lost the sap of youth, and there was a small bald spot on his head. But he was also not disfigured as Mikhaïlko had pretended, or as the matchmaker had reported in the wagon-driver's name. Perhaps his eyes were dull and tired from too much work, and his forehead was encroaching on his scalp from too much thinking—who knows? But when he came dressed in a suit and white collar to visit Raphael Kotzker's daughter, he was splendidly attired, and that is how he looked to her, too.

The meeting that was arranged in advance in all its minute

בראשית בואו העירה היה למשל ולשניה. הנשים יראו את "עיני הרעה", כי "על כן — אמרו — גבותיו ארוכות, למען יסתיר את עינו הרעה".

בעלי-המלאכה התקצפו על גאנותו, כי לא בא בקהלם. המתפללים בבית-המדרש התבוננו בו בבוז ובלעג. הן לא חייט הוא ולא רצען, ובכל זאת ממחר הוא לצאת מבית-המדרש אחרי התפילה, מבלי לפתוח גם "עין יעקב". ובעלי-הבתים אמרו עליו: פרא-אדם!

ואולם במשך הימים הסכימו אליו, אל שתיקתו ואל תנועותיו המתונות, וישכחוהו.

וטרם בא בן, "הרב מטעם" היה גם אביו גלמוד ונעזב בעיר. אשתו מתה עליו זה כבר ועד היום הוזה שפוכה עליו תוגת אבלים. קטן-קומה הוא ורזה, איש נוח להתפעל. ותנועותיו נמהרות ונחפזות, אך בעד עיניו נשקפת נפש עגומה ועיפה. ובכל זאת עוד יש רשפי אש בתוך גלי האפר, ויש אשר תתלקחנה העינים, ומבעד שפתים דולקות זורם נהר דייגור, אך פתאום ותכבה האש — תכחינה העינים, תחננה השפתים, והזקן כמו יתכוץ ויקטן עוד יותר.

והגלמוד הזה יש לו במקום שעון — אוצר-ספרים קטן משנות הששים; בו מקור חייו.

פעם אחת התעוררה העיר הישנה מתרדמתה, והבטלנים והחנננים והגשים והנערים הראו זה לזה באצבע על המעקה, המקיף את השעון באמצע המגדל, — שם נראו הרב והשען יחדיו.

אחרי כן נראו בדרתם יחד מן המעלות. על המדרגה התחתונה נפרדו בתקיעת-כפים, ותהי לחידה לענות בה. והפליאה עלתה עד גרם קצה, כאשר נודע אחרי כן בעיר כי השען, בלכתו יום יום לבקר את החולה במגדל, יסור מדי עברו אל בית הרב לשאול לשלומו.

אומרים אמר, כי אך לעתים רחוקות עובר הוא את מפתן הבית. על פי הרוב יתייצב בפתח, יברך את הרב ב"צפרא טבא", ישמע מענה: "לשנה טובה" — ויפנה את שכמו לשוב על עקביו.

כן צריך להיות

ובן הרב, למרות עדות מלמדו מלפנים, איננו יפה-עינים, כי עיניו כהות ועיפות; בן עשרים וארבע הוא, וכבר נס לית-עלמים מלחייו, וקרחת קטנה בראשו. אבל גם מנוול איננו, כאשר בדה מיכאלקל מלבו, או השדכן או בבית-המדרש בשמו. אולי עיניו עיפות וכהות מרוב עבודה, ומצחו מסיג את גבול קדקדו מרוב מחשבה במוח — מי יודע? אבל בבואו לבוש מדים וצנארו ללב, להראות ולראות את פני בת רפאל מקוצק, היה הדור בלבושו, וכן היה גם בעיניה...

7 / 7

8
details by the cultivated young lady, had been accepted by her mother (who because of an optic disorder had been over the border to Lemberg and had seen there proper "Germans" and even Jewish army officers). The meeting was supported without reservation by Raphael, who realized that if a treacherous inclination had led him to give his daughter a modern education, he now had to drain the cup to the dregs, to introduce "the distinguished author" to his "beloved wife, Madame . . .," to his "accomplished daughter, Mademoiselle . . .," then to sit a few minutes conversing in a clear, broadminded manner, and afterward—to follow his wife out of the room, when she gave the sign, to leave the young people alone to talk to their hearts' content.

Neither hide nor hair of the matchmaker was to be seen, for it was forbidden to appear publicly with the matchmaker, but Raphael was attending to things as though driven by a demon, every moment wiping the sweat from his forehead with a red handkerchief. Yet his trembling eyelids bore witness to the fact that his heart was not tranquil, and at the last moment he was stirred with a spirit of rebellion against the *Shulhan Arukh* of the Enlightenment, and as he went out after his wife to the next room he did not close the door all the way . . . and thus he put an attentive ear to the open crack, his wife standing behind him, clinging to his coattails for fear he might burst into the room and "ruin the business."

The rabbi's son needs only a single moment to pass silent judgment on the woman who was intended to be his bride: Her dress hangs from her like a sack, her eyes are large, black, and pretty, but she flutters her eyelids tastelessly . . . her nose isn't too long. Well, for six thousand rubles . . .

And in a pleasant voice, he says out loud:

"The sky's a bit cloudy."

"Cloudy," answers Raphael's daughter indistinctly, with a little sigh that also had been prepared well in advance.

There is a short silence. The rabbi's son picks up the book that is lying on the table—the poetry of Schiller.

"And you, Mademoiselle, do you like Schiller?"

"Do I like him?" she asks with a heavy sigh. "Do I like him!

And who else would I like here? Schiller is the one consolation of my life, my sole and solitary joy . . ."

"Her voice," thinks the rabbi's son, "is like that of a bird, and she speaks well . . . if it weren't for that fluttering of the eyes."

"I like him very, very much!" she concludes, tipping her head back a little and fluttering her eyelids toward the ceiling.

"At least that's one flutter at the appropriate moment," thinks the rabbi's son, "but why is her mother coarse and fat while she is all skin and bones?"

And behind the door Raphael rages: "Who does she like, damn her? Who does she like? Who is this Schiller?"

While his wife, hanging on to his coattails with all her might, breathing heavily from fear and excitement, tries to calm him: "Idiot, Schiller is a book and not a person. The book lying on the table is Schiller."

"Then why is she talking nonsense?"

"Be quiet, idiot, that's the way it's supposed to be. After all, I was the one who went to Lemberg, not you!"

"And I am absolutely amazed," says the rabbi's son audibly, "that you, Mademoiselle, you, a truly cultivated young woman—"

A delicate blush appears on the young woman's face, "But, Sir . . ."

"No, Mademoiselle, I am not a man to make empty compliments . . . how can you live here in this world of primitives and obscurantists?"

והראיון היה ערוך מתמול שלשום לכל פרטיו ודקדוקיו על-ידי הבת המשכלת, מאושר ומקובל על-ידי אמה, אשר היתה בחלוחה את עיניה יחד עם בתה מעבר לגבול, בלבוב, וראתה שם גם "אשכנזים" נאמנים גם שריצבא יהודים; וית-קיים במלואו עד תומו על-ידי רפאל, הרואה כי אם לב הותל הטהו ללמד את בתו השכלה, עליו לשחות ולמצות את הכוס עם שמריה, להציג את "הסופר המהולל" לפני "אשתו האהובה מרת . . .", לפני בתו המשכלת מרת . . . ולשבת אילו רגעים ולשוחח בדעת צלולה ורחבה, ואחרי כן — לצאת אחרי אשתו, בתתה אות, אל החדר השני ולענוב את בני-הנעורים לנפשם, לשוחח כאות נפשם. השדכן לא יראה ולא ימצא, אבל הוא עושה את מעשהו כאילו כפאו עד ומוחה בכל רגע ורגע את זיעת-אפו במטפחה אדומה, אשר נאסרה לבוא בקהל יחד עם השדכן, רעד עפעפי יענה, כי לבבו איננו שוקט ושאנו, וברגע האחרון החל רות מרד כנגד "שולחן ערוך של ההשכלה" לפעמה, וכצאתו אחרי אשתו אל החדר השני לא סגר בעדו את הדלת כולה . . . ויט אוון קשבת אל הסדק הנשאר, ואשתו עומדת מאחוריו ואוחזת בכנף בגדו מיראה פן יפרוץ החדרה ו"יקלקל את כל העסק".

ולבן הרב היה די בהרף-עין אחד להוציא את משפטו בלבו על המיועדת להיות כלתו:

"שמלתה עליה כשק; עיניה יפות, גדולות ושחורות, אבל היא קורצת בהן בלי טעם נכון . . . חטמה אינו ארוך יותר מדי, ובכן, אם ששת אלפים שקל . . ."

ובקול נעים אמר:

— השמים קודרים מעט.

— קודרים — ענתה בת רפאל בשפה רפה ובאנחה קלה, אשר הוכנה מאתמול גם היא.

דממה קצרה. ובן הרב לוקח את הספר המונח על השולחן: שירי שילר.

— ואת, שרתי, אוהבת את שילר?

— אם אני אוהבת? — השיבה באנחה כבדה. — אם אני אוהבת! ואת מי אוהב פה? הלא שילר הוא כל נחמתי בחיי, העונג האחד, היחיד והמיוחד . . .

"קולה כקול צפור, ומדברה נאוה . . . לולא קריצת העינים . . . — חושב בן הרב.

— אני אוהבת אותו מאד, מאד! — כילתה בת רפאל דבריה, ותט את ראשה אחורנית מעט ותקרוץ בעיניה אל הקורה.

"עתה קריצת עין בשעתה — חושב בן הרב — אך מדוע אמה גסה ושמנה, והיא — גל של עצמות?"

ואחורי הדלת מתקצף רפאל:

— את מי היא אוהבת, הארורה? את מי היא אוהבת? . . . מי הוא שילר?

ואשתו, המחזקת בכל עוז בכנף בגדו, ומנשמת בכבדו מהתרגשות ומפחד, עונה לו להרגיעו:

— שוטה, שילר ספר הוא ולא אדם. הספר המונח על שולחנה הוא שילר . . .

— ולמה היא מדברת הבלים? — משתומם רפאל.

— דום, שוטה, כן צריך להיות! הלא אני הייתי בלבוב ולא אתה!

— ואני מתפלא מאד — אומר בן הרב בקול — איך תוכלי את, שרתי, את, עלמה משכילה באמת —

אודם צח כיסה את פני העלמה:

— אבל אדוני . . .

— לא, שרתי, אני שפת הנף שנאחי . . . איך תוכלי את לשבת פה בעולם הפראים וההשוכים . . .

Behind the door Raphael rages: "What is he saying, the dog?" To which his wife responds: "Wild man, that's the way it's supposed to be. Didn't I tell you that's how it's supposed to be?"

The rabbi's son looks around him and continues to be amazed: "Schiller and unstained wooden furniture! Schiller and an unvarnished floor! Schiller," he adds turning to the girl, "and a city the size of your palm, with houses like nutshells."

"And I," she answers with a sigh, "have spent all twenty of my years here. Twenty years! If only I had a friend, a companion with a sensitive heart like mine—that's how I imagine the line from Schiller: 'For two happy lovers one shepherd's hut is enough.'"

"A shepherd's hut, yes, but not in a benighted city on a dunghill! Schiller speaks of a shepherd's hut . . . a pitched tent . . . a forest . . . a pasture . . . a flock of sheep in the pasture . . . a brook . . . a garden . . ."

"Why, you, Sir, are a poet," the young woman cries out joyfully.

"No, Mademoiselle," the rabbi's son answers with gracious modesty. "If I were inspired with poetry, you would be its source! For your eyes alone are poetry, sublime poetry . . ."

And carried away by the sweep of his own language, he adds, "I can imagine you there in the great world, in Warsaw."

The girl's chest swells with joy and pleasure—but suddenly the door is noisily flung open and Raphael appears on the threshold. His face is livid, his eyes burning coals.

"Young man!" he shouts in a voice not his own.

The rabbi's son gets up calmly from where he sits and comes over to Raphael.

"Young man," Raphael goes on, "I told the matchmaker from the beginning, and I didn't mince words . . . from the beginning I told him that I would not let my daughter go off to Warsaw. The six thousand rubles you asked for, you crook, I'm prepared to give, I'd give the shirt off my back, but the one thing I will not do is let my daughter go off to Warsaw."

"But Sir," the rabbi's son answers in a whisper, "I realize what you're saying. I will fulfill every single article that we agreed on."

"Then why did you say what you said?"

"Why did I say that?" the rabbi's son answers with an engaging smile. "Don't you understand yet, Sir? That's the way these meetings work, that's how it's supposed to be . . ."

At that moment Raphael's wife summons the last of her strength and pulls him backward, as he cries out: "Go ahead and talk, but remember that I am listening."

The rabbi's son returns laughing to the girl, who stands motionless by the window like a marble column, pale, but eyes flashing. . . . They had betrayed her, utterly betrayed her! The meeting was finished, it was absolutely worthless!

But at that moment the rabbi's son finds himself liking her very much. A warm surge of blood suddenly fills his heart which pounds very hard . . . drawing near, he seizes both her hands.

"Forgive me, Mademoiselle," he says in a voice trembling with compassion. "Forgive me for my sake and for the sake . . . of my love for you."

The marble column trembles. A fine, delicate tinge of crimson slowly appears in her cheeks; her eyelids tremble and in her lashes there are twin tears, twin pearls.

"Mademoiselle!" cries the rabbi's son with great feeling and trepidation, "Mademoiselle, allow me, as a sign that I have found favor, to wipe away the precious tears from your dovelike eyes. Let me drink of thy tears, for the heart within me is warm, I am consumed by an inner fire."

ומאחורי הדלת מתקצף רפאל:

— מה הוא אומר, הכלב? — ואשתו עונה:

— פרא אדם, כן צריך להיות! הלא אמרתי לך, כי כן צריך להיות!

ובן הרב מביט סביביו ומוסיף להתפלא:

— שילר וכלי-יעץ לבנים! שילר ורצפה לא מצוחצחה! שילר— הוסיף בפנותו אל העלמה — ועיר קטנה ככף איש, ובתים כקלפת האגוז —

— ואני — ענתה הנערה באנחה — ביליתי פה עשרים שנות חי! עשרים שנה! ולו אך היתה לי רעה, ידידה, לב מרגיש כמוני — הלא כה, אדמה, דברי שילר: די לשני אוהבים מאושרים במלונת-רועים אחת...

— במלונת-רועים, — ענה בן הרב — כן, אבל לא בעיר השוכה ומי-מדמנה! שילר מדבר במלונת-רועים... אוהל נטוי... יער... כרדשא... עדר על כרדשא... נחל... גן...

— אבל אתה, אדוני משורר... — קראה העלמה בשמחה. — לא, שרתי — ענה בן הרב בתן ועונה — אם היתה שירה בפי הלא את היית למקור שירתי! כי בעיניך אמנם שירה... שירה נשגבה...

וינשא על גל מדברותיו ויוסף:

— ואני מתאר לי אותך שם, שם בעולם הגדול, שם בנארשה...

חזה הנערה מתנשא מעונג וגיל — אך פתאום והדלת נפתחה ברעש, ורפאל הופיע על המפתח. על פניו חימה שפוכה, עיניו גוזלים לוחשות.

— אדוני הצעיר לימים! — קרא ולא קולו. בן הרב קם ממושבו בנחת ויגש אל רפאל.

— אדוני הצעיר לימים — הוסיף רפאל — אני מראש אמרתי אל השדכן, לא בסתר דברתי... מראש אמרתי, כי את בתי לנארשה לא אתה. ששת אלפים כאשר חפצת, גולן, אני נוהן, את כותונתי מעל עורי אתה, אך את בתי לנארשה לא אתה... לא! — אבל, אדוני — עונה בן הרב בלחש — אני שומע! מכל המדובר לא אפיל צרור ארצה.

— ולמה דברת?

— למה דברתי? — עונה בן הרב בצחוק-חן — הטרם ידעת, אדוני? כך הוא ראיון... הלא כן צריך להיות...

ברגע ההיא אספה אשת רפאל שארית כוחה ותמשוך את רפאל אחורנית, והוא קורא:

— דבר, דבר, אך דע לך כי אני שומע!

בן הרב שב מצחק אל העלמה, והיא עומדת על יד החלון כנציב-שיש בלי נוע, חירות פנים, ובעיניה ברק... בגד בוגדים בגדו בה! בגד נורא! הראיון כלה, אינו שווה ולא כלום! אך ברגע ההוא מצאה חן בעיניו מאד. שטה דם חם מילא פתאום את לבבו והוא מכה בכוח, בכוח... ויגש אליה ויאחז בשתי ידיה.

— סלחי להם, שרתי, — אמר בקול רועד מרחמים גדולים — סלחי להם למעני ולמען... ולמען אהבתי אליך...

ונציב-השיש רעד, וחכליל צח ובהיר מופיע לאט-לאט על לחייה; עפעפה רועדים ובריסי עיניה שתי דמעות — שתי פנינים.

— שרתי! — קורא בן הרב ברעד ורגש, — שרתי... הרשיני נא, לאות כי מצאתי חן בעיניך, למחות את דמעתך היקרה מעיניך יונים... הגמיאני נא את דמעתך, כי חם לבי בקרבך, שם אש אוכלת...

And slowly the girl leans her head on his shoulder . . .
Once more the door opens. Into the room bursts Raphael. His wife, still clinging to his coattails, drags after him.
"Mazel tov, mazel tov!" Raphael thunders in a great voice.
"Wild! A wild man!" his wife exclaims in anger and consternation, while he replies emphatically:
"Quiet, idiot. I say—that's the way it's supposed to be."

WHOSE FAULT IS IT?

The watchmaker pursued his work by the window, and the rabbi paced up and down the room complaining to him about his bitter lot. His face was pinched and troubled, his voice like that of a crying child: one moment it was choked with sorrow and the next it was like an angry shout.

"Do you realize," he turned to the watchmaker, gripping his shoulder, "why the boy returned? He came back to claim his mother's legacy from me. He didn't ask a thing about her illness or her last moments, but he conducted a thorough investigation of every last dress, kerchief, and pair of shoes . . . when the young literary intellectuals came to present questions to him, he had one answer for them: Everything is vanity of vanities! Then he asked them to tell him if there were any good-looking girls in town."

"He seems to be a connoisseur," the watchmaker guessed.

"And he also showed them a poem with three different titles: Love of Zion, City of Moses, To My Beloved. The poem was full of love and panegyrics, and he told them that he had sent one copy with the title Love of Zion to the well-known philanthropist, another copy with the title To My Beloved—to some girl on her birthday. Do you hear?"

"I am not deaf."

"When I asked him if he liked Raphael's daughter, he held up six fingers, in other words, six thousand rubles! And when I asked him whether the money might have been earned through usury, he answered me, 'so much the better, a sinner will be parted from his ill-gotten gains!'"

The rabbi stood once more by the watchmaker and, gripping his shoulder, demanded: "Tell me, whose fault is it?"

The watchmaker laid down his little hammer, took the jeweler's glass out of his eye, then said, "Wait, and then you can ask. I myself would like to tell you something, a thing that really happened, and then we can both ask. But sit down, and don't interrupt me."

The rabbi, obeying him, sat, and the watchmaker began his story:

"I had an acquaintance, an artisan, a worker in . . . but what difference does it make whether he happened to work with wood, stone, or leather? This man was an enlightened person, quite well-read, and he also enjoyed the fruits of his own labor, so he lived a gratifying, pleasant life. Things were good for him, for his beloved wife, to whom he was devoted, for his three small children, for his workers, and the poor were not turned away empty-handed from his door . . . then suddenly everything was overturned. The beloved wife died. The children were orphaned . . . the father could not take his own life even though existence had become a loathsome burden to him . . . afterward the youngest son contracted diphtheria, choked, and died. Then the oldest caught the disease and he, too, died, so only a little girl remained. She was so beautiful that she amazed whoever saw her, and she delighted everyone. She was her father's great consolation.

ולאט לאט חט הגערה את ראשה אל שכמו...
הדלת נפתחה עוד הפעם, החדרה פרץ רפאל, ואשתו האוחזת עוד בכנף בגדו נמשכת אחריו.
— מזל טוב, מזל טוב! — הרעים רפאל בקול אדיר.
— פרא... פרא-אדם! — קוראה אשתו בתמהון ובזעם. והוא עונה באומץ לב:
— דומי, שטיה, אני אומר: כן צריך להיות!

ה

מי האשם?

השען עושה את מלאכתו על-יד החלון, והרב הולך הנה והנה בחדר ומתאונן באזניו על מר גורלו. פניו דלים ורעים וקולו כקול ילד בוכה; לרגעים יקבא מעוצר יגון ולרגעים יצא מגרונו כשריקת זעם.

— היודע אתה — פנה אל השען באחוז בכתפיו — למה הילד בא? ... הוא בא לגבות ממני ירושת אמו. על מחלתה ורגעיה ודבריה האחרונים לא שאל, אבל חקר ודרש היטב על דבר כל שמלה וכל מטפחת ומנעלים... את המשכילים, כאשר באו לערוך לפניו את שאלותיהם, ענה באחת: הכול הבל! ויבקש מהם להגיד לו, אם יש עלמות יפות בעיר.

— הוא יודע טוב ורע! — גיחש השען.

— וגם הראה להם שיר אחד בעל שלושה שמות: "חבת ציון", "קריית משה" וגם "אל אהובתי", תוך השיר רצוף אהבה ותהילה, ויספר להם כי העתקה אחת בשם "חבת ציון" שלח אל הנדיב הידוע, העתקה שניה בשם "אל אהובתי" — לאילו עלמה ליום הולדתה... השמעת?

— אינני חרש...

— כאשר שאלתי, אם מצאה בת רפאל חן בעיניו, הושיט לי שש אצבעות, לאמר: ששת אלפים!... וכאשר אמרתי לו, כי הכסף הוא נשך ותרבית, ענני: טוב מאד, לא יהא חוטא נשכר! הרב עמד עוד הפעם על יד השען ויאתו בכתפו וישאל:

— הגד לי... מי האשם?

והשען הניח מידו את המקבת, ויסר מעיניו את הזכוכית המגדלת, ויאמר:

— חכה נא ואחר תשאל. גם אני חפץ לספר לך איזה דבר, מעשה שהיה, ואז נשאל שנינו יחדיו... אך שב נא, ואל תפריעני. הרב שמע בקולו וישב, והשען החל לספר:

— לי היה מכר, והאיש בעל-מלאכה, עושה... אך מה בצע, אם נדע אם הוא עושה בעץ, באבן או בעור? האיש ההוא היה איש משכיל ויודע ספר, וגם נהנה מיגיע-כפיו, ויחי חיי נחת וקורת-רוח... וירא חיים טובים, הוא ואשתו האהובה, אשר דבקה נפשו בה, ושלושת ילדיו הקטנים, ופועליו, וגם האביון לא שב ריקם מפתח ביתו... פתאום נהפך הגלגל. האשה האהובה מתה... והילדים נשארו יתומים, ולא יכול אביהם לטרוף נפשו בכפו, אף כי היו לו החיים לזרא, לצנינים... אחרי כן חלה הבן הצעיר במחלת האסכרה — ויחנק, וימות... ותדבק המחלה בבכור, ונאסף גם הוא, ונשארה אך הילדה הקטנה. ותיף, ותפליא עין רואיה, ותמצא חן וחסד בעיני כול ותהי לאביה לכוס תנחומים... בענינים הרעים, במות אשתו וילדיו השנים, אבד האיש את מעט רכושו, פועליו עזבוהו ונשאר לבדו לעשות את מלאכתו, אך הוא לא התעצב אל לבו, בזעזע-אפיו הביא לחמו ולחם בתו הקטנה... והילדה גדלה, וככל אשר תגדל כן תיף, כן תחכם,

"In all the troubles, when his wife and two sons died, the man lost his little wealth, his workers left him, and he had to ply his trade alone, but he was not altogether downcast—by the sweat of his brow he earned his own keep and that of his little daughter . . . the girl grew, and as she grew she became still more beautiful and intelligent; her voice was as sweet as music, her eyes bright as evening stars, flowers bloomed in her cheeks like the light of dawn . . . a thousand times each day her father raised his eyes from his

work to look at her, and late at night he would sit by her bed, basking in her presence.

"The girl grew up, and the father deprived himself in order to send her to school, to give her piano lessons, and so a long time passed—a good time, a time of quiet, tranquility, and pleasure until . . . until the pitcher was shattered."

The rabbi looked up at his friend, drawing back in surprise. The watchmaker's face had turned almost green and his eyes glared strangely.

"Did she die, too?" the rabbi asked fearfully.

"No," answered the watchmaker bitterly, "she's still alive, but her father has no idea where she is. He left the place where he used to live and became a wanderer."

"Poor fellow. You're a poor fellow!" the rabbi exclaimed compassionately. But at that moment an uproar from outside could be heard and, mingled with the hubbub, were the footsteps of men running, asking, talking, screaming, and cursing.

"It's a fire," the rabbi said anxiously, sticking his head out through the open window. When he pulled his head back into the room, the watchmaker had already returned to himself. The strange glare had gone from his eyes, and he had managed to resume his habitual appearance of quiet and calm.

"Did you hear?" said the rabbi, "the son of Yerukham the Schoolmaster has been sent to jail."

"I've heard. I happen to know him. He's my next-door neighbor. No doubt Yerukham is also now standing and asking: Whose fault is it?"

"And whose fault is it?" the rabbi pursued.

"Ours," answered the watchmaker. "We who have built castles in the air without foundations. You and I stuffed our children with Enlightenment and modern knowledge, geography, biology, botany, music. And Yerukham, who wanted his son to become a great rabbinical scholar, stuffed him with the commentaries to the Talmud . . . but the heart, morality, the foundations of human character, we all neglected. If only we had worried about the moral upbringing of the young, Reb Yerukham's son would now be a great rabbi, indifferent to monetary concerns, my daughter would be a loving child, a modest wife, a good, educated mother, and your son would be a true proponent of Enlightenment, a writer serving the public interest faithfully. But since we built on sand, the wind has swept away the whole structure of our hopes . . . for my daughter beauty and charm have become a snare, your son turns his knowledge into a shovel to dig worms with, and Yerukham's son has learned through his sharp Talmudic casuistry merely how to cheat people. Yes, the fault is ours."

Translated by Robert Alter

כן יערב קולה כקול העוגה, כן תאורנה עיניה ככוכבי הנשף, כן יתפתחו לחיי השושנים באור הצפירה... אלפי פעמים ביום יסב אביה את עינו ממלאכתו להתבונן אליה, ובאשמורות לילה ישב על ערשה, לשאוף את נשמת אפה אל קרבו...

ותגדל הנערה עוד, ויהשוך האב אוכל מפיו לשלוח אותה אל בית-הספר, ללמדנה לפרוט ולנגן, וכה עברו ימים רבים, ימים טובים, ימי שלנה והשקט ושירת עונג, עד... עד אשר נשבר הכר.

הרב העיף עינו אל המספר נותר אחורנית. פני השען נהפכו לירקון ובעיניו ברק מוזר.

— גם היא מתה? — שאל הרב בקול פחדים.

— לא — ענה השען בלעג מר, — היא חיה עודנה, אך אביה לא ידע גם איפה היא... אביה עזב את מקום מגוריו וילך לבוע...

— אומלל אתה, אומלל! — קרא הרב ברחמים, אך בעד החלון פרץ פתאום החדרה קול רעש מן החוץ, וההמולה בלולה פעמי אנשים רצים, שואלים וממללים, צועקים ומקללים.

— שריפה — קרא הרב בחדרה, ויט את ראשו בעד החלון החוצה.

כאשר השיב את ראשו החדרה כבר שב השען לאיתנו. האש הורה נדעכה בעיניו, וכבר הצליח בידו להעמיד את פניו כשקט ושאנן תמיד.

— השמעת? את בן ירוחם המלמד הובילו אל בית-הסוהר... — אמר הרב.

— שמעתי — ענה השען, — וגם יודע אני אותו, הלא שכן קרוב הוא לי... בלי ספק ירוחם עומד עתה ושואל: מי האשם?... — ומי האשם? — שאל הרב.

— אנחנו — ענה השען, — אנחנו, אשר בנינו מגדלים פורחים באויר בלי אשיות ויסודות... אתה ואני היינו מפסמים את בנינו בהשכלה ובמדעים, עוד גלילות הארץ, עוד ידיעות

הטבע, עוד מנגינות... והוא, אשר חפץ שיחיה בנו ללמדן מופלג בישראל, היה מפסם אותו במהר"ם, כהרש"א, "אורים ותומים"... אך את הלב, את המוסר, את אשיות האדם, — שכהנו כולנו. לו שמנו לבנו אל מוסר בני-הנעורים, כי עתה היה בן ר' ירוחם לגדול בישראל, אשר לא ידע צורת מטבע, בתי — היתה לבת אוהבת, לאשה צנועה ולאם טובה ומשכלת, ובנך למשכיל ולסופר עובד עבודת הצפור באמונה, אך יען אשר בנינו על החול, צרר הרוח את מגדל תקנתנו בכנפיו... לבתי היה היופי והחן למוקש, בנך עשה מהשכלתו דקר להפור בו תולעים, ובן ירוחם התלמד בפלפולו החד לרמות את הבריות... כן, אנחנו האשמים.

11/11 '48